

8. Ломов Б.Ф. Антиципация в структуре деятельности / Б.Ф.Ломов, Е.Н.Сурков. - М.: Наука, 1980. – 279 с.
9. Перлз Ф.С. Внутри и вне помойного ведра. Практикум по гештальттерапии / Ф.С.Перлз. – С,б.: Петербург XXI век, 1995. – 314 с.
10. Ретуш Л.А. Психология прогнозирования: успехи в познании будущего / Л.А.Ретуш. – СПб.: Речь, 2003. – 352 с.
11. Швалб Ю.М. Психологические модели целеполагания / Ю.М.Швалб. - К.: Стило, 1997. - 240с.
12. Melges F.T. Time and inner future: a temporal approach to psychiatric disorders/ F.T Melges. – N.Y. John Wiley & Sons, 1982. – 365p.

Резюме. В статье рассматриваются основные подходы к созданию программы тренинга профессионального самофутурирования студенческой молодежи. Проанализированы задачи и обоснован выбор методов для работы со студентами в рамках тренинга.

Ключевые слова: тренинг, самопроектирование, профессиональное развитие.

Summary. The article reviews the main approaches to creating a training program of self-futuring of the students. The tasks and the choice of methods for working with students in the training are analyzed.

УДК 159.923:378:371.83

Н.О. ЯЦЮК

РОЛЬ СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ У ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Резюме. Стаття присвячена проблемі студентського самоврядування як чинника професійного становлення майбутніх психологів. Проаналізовано умови розвитку цієї форми активності у сучасному суспільстві. Окреслено напрямки психолого-педагогічного супроводу студентського самоврядування.

Ключові слова: професійне становлення психолога, особистісна та професійна самореалізація, студентське самоврядування.

Постановка проблеми. Необхідність послідовних перетворень у системі вищої освіти України визнається і спонукається, з одного боку, політичною волею, а з іншого, тими спонтанними процесами, що відбуваються у сучасному суспільстві. Однією з основних декларацій реформ освіти і водночас об'єктивною потребою є її гуманізація. Конституція України проголошує спрямованість освіти на людину як найвищу цінність, тому природним та необхідним є акцент у навчально-виховному процесі вищої школи на проблемі становлення окремої особистості. Як показано у філософських та соціологічних дослідженнях, можливість реалізації особистістю свого потенціалу є критерієм не лише її індивідуального розвитку, але й показником гармонійного розвитку суспільства. Від ефективності самореалізації окремих особистостей залежить оптимальність розвитку суспільства.

Дієвість потреби у особистісній та професійній самореалізації залежить від багатьох чинників, проте суттєво визначається умовами навчання та виховання. Одна з вимог до сучасного освітнього процесу - акцент не на навчанні предметним знанням, а на особистості суб'єктів навчальної діяльності. При цьому залученість до діяльності, ініціативність у ній, задоволеність її результатами забезпечують переживання осмисленості, значущості процесу, виступають основою для наступного самовдосконалення та самореалізації. І навпаки, переживання відчуженості, пасивності та незадоволеності призводить до уникання діяльності. Тому студентське самоврядування у вищому закладі освіти є тією сферою діяльності, де створюються найкращі умови для розвитку суб'єктного ставлення до майбутньої професії та життя в цілому.

Метою статті є аналіз студентського самоврядування як чинника професійного становлення майбутніх психологів та умов розвитку цієї форми активності у сучасному суспільстві.

Виклад основного матеріалу. Природною домінантою психічної реальності студентства є спрямованість у майбутнє, зокрема, на майбутню професійну діяльність. В усі часи студентство вирізнялося найвищою соціальною активністю. Це зумовлює необхідність ставлення до кожного студента як до суб'єкта освітнього процесу, який активно і самостійно організовує свою навчально-професійну діяльність.

Методологічні засади ставлення до життя в цілому та до професійної діяльності як до проекту пов'язані з дослідженнями С.Л.Рубінштейна. У його концепції людини як суб'єкта життя підкреслюється винятково людська здатність рефлексувати, проектувати життя, що є його сутнісними ознаками. «Життя – це процес, у якому об'єктивно бере участь сама людина. Основний критерій її ставлення до життя - вибудовування у собі та інших нових, усе більш досконалих, внутрішніх, а не тільки зовнішніх форм суспільного життя та людських стосунків» [5]. Саме умови самоврядування дозволяють студенту відчути себе джерелом активності, бути включеним та захопленим діяльністю, виконувати її не тому, що це потрібно, а тому, що це цікаво і хочеться робити.

Питанням професійного становлення психолога у процесі навчання у вищій школі присвячено чимало досліджень. У новітніх концепціях підготовки фахівців-психологів наголошується, що їхня професійна придатність не зводиться лише до рівня академічної підготовки. Важливим результатом освіти психолога є сформований «психологічний світогляд». За визначенням В.Г.Панка, він «включає в себе і знання умов професійної діяльності людини та її психологічних аспектів, зануреність у практичну проблематику, орієнтацію на реконструкцію та розв'язання психологічних проблем людей, уміння аналізувати поведінку інших та робити практично значущі висновки» [4]. Необхідною умовою професійного становлення психологів є усвідомлення ними потреби у зміні та перетворенні власного внутрішнього світу та пошуку можливостей самоздійснення у професійній діяльності. Таким чином, підготовка студента-психолога повинна спрямовуватися на їхній особистісний розвиток як суб'єкта власного життя та професійного буття.

Аналіз професійної підготовки психологів у сучасних освітніх закладах показує, що у процесі освіти кожен студент має можливість досліджувати та вивчати себе як особистість і як фахівця у сфері теоретичної та практичної психології. Поєднання класичних академічних та сучасних активних форм навчання дозволяє майбутнім психологам усвідомлювати власні професійно значущі якості, формувати відповідне ставлення до себе, розвивати емпатійні та рефлексивні якості, переживати відповідність реальному образу Я ідеальному, формувати уявлення про себе як про кваліфікованого та успішного

фахівця. Усі ці моменти є феноменами професійного світогляду психолога, що включає усвідомлення себе як суб'єкта життя, професійної діяльності та спілкування з оточуючими.

Особистість як суб'єкт організує та структурує своє життя, регулює його хід, обирає та здійснює обраний напрямок. Вищі особистісні досягнення – свідомість, активність, зрілість тощо – виконують функції організації, регуляції, забезпечення цілісності її життєвого шляху, суб'єктом якого вона стає у міру свого розвитку. Тому окрім зазначених форм підготовки психологів важливу роль відіграє участь студентів у самоврядуванні, оскільки це дозволяє відчути та усвідомити себє як джерело активності, пережити свою причетність та ініціювання та реалізації суспільно важливих змін.

Процес підготовки психологів не може розглядатися поза проблемами діяльності психологічних служб, у межах яких переважно працюватимуть майбутні фахівці. Аналіз різних моделей діяльності психологічних служб, зокрема у системі освіти, показує, що усі діючі варіанти («педагого-центрований», «центрований на дитині», «психолого-центрований», «комунікативний») мають певні суперечності та недоліки [3]. Така ситуація вимагає від психологів, як підкреслює П.В.Лушин, здатності бути толерантним до невизначеності [3]. Розвиваючи цю думку, можна сказати, що вимоги до фахівця сучасної психологічної служби є неоднозначними: з одного боку, психолог повинен сприяти інтересам та благополуччю усіх суб'єктів освітнього процесу, а з іншого – покликаний відстоювати власні професійні інтереси. Діяльність психолога у таких умовах вимагає від нього здатності формулювати цілі та завдання своєї діяльності, керуючись нормативними положеннями про роботу психологічних служб як певною основою, але при цьому головним регулятором його діяльності є власна, авторська концепція діяльності. Можливість формулювання такої концепції для самого себе та реалізації її у діяльності залежить від здатності майбутнього фахівця відчувати себе спроможним зумовлювати зміни у собі та своєму житті, а відтак і довкола себе.

Таким чином, глобальні соціальні процеси та умови майбутньої професійної діяльності студентів-психологів вимагають не тільки відповідної професійної компетентності та особистісних якостей, але й здатності усвідомлювати можливості визначення власного життєвого шляху та впливу на оточення. Однією з умов, що можуть сприяти розвитку таких можливостей є, на нашу думку, участь у студентському самоврядуванні.

Теоретичні та прикладні питання студентського самоврядування практично не висвітлені у психолого-педагогічній літературі. У педагогічних джерелах переважно досліджуються питання супроводу учнівського самоврядування. Тому розробка теоретичних та організаційних основ самоврядування, що сприятиме професійному становленню студентів у вищій школі, є, на наш погляд, актуальною проблемою.

Студентське самоврядування – це форма участі студентів у діяльності вищого закладу освіти, що дозволяє бути суб'єктами у прийнятті рішень, які стосуються життя закладу. В цілому джерела самоуправління – у рівні соціальної активності, у демократичних традиціях суспільства, у балансі особистого та суспільного, у ствердженні гуманістичних цінностей. У зв'язку з цим можна говорити про труднощі у реалізації потенціалу студентського самоврядування. Ці перешкоди стосуються об'єктивних умов життя у пострадянському суспільстві і послаблюють прагнення до активної реалізації себе. Насамперед, це досліджуваний соціологами феномен «соціальної безпорадності», який полягає у нездатності брати на себе відповідальність, навіть за власне життя. Відповідальність розуміють як здатність передбачати результати своїх дій, автономно регулювати їх. С.Л.Рубінштейн визначає відповідальність як найглибше, рівне самому життю почуття серйозності, як можливість усвідомити не тільки наслідки, але й відповідальність за усе згаане, не здійснене [1]. Вважаємо, що участь студентів у самоврядуванні сприятиме розвитку як індивідуальної відповідальності, так і відповідальності за спільну справу.

Становлення студентського самоврядування відбувається в умовах збереження централізованого спілкування, що є властивим для усіх сфер суспільного життя: спілкування здійснюється у формі «наказ – звіт». Така ситуація не сприяє розвитку ініціативи та відповідальності у студентів. За Т.Адорно, авторитарна етика породжує певний тип особистості, яка готова як пригнічувати, так і сама бути об'єктом пригнічення [2]. Безумовно, це не узгоджується з професійною позицією психолога. Натомість супровід становлення студентського самоврядування вимагає створення атмосфери максимальної діалогічності, коли кожне слово співрозмовника є предметом уваги, коли сам співрозмовник розглядається власне як партнер, суб'єкт освітнього процесу, а не як «педагогічний матеріал». Це питання рефлексивного ставлення викладачів до стилю педагогічної діяльності та спілкування зі студентами.

Серед соціальних наслідків радянського минулого виділяють також депрофесіоналізацію, коли становище, оплата праці, можливість кар'єрного зростання залежать далеко не завжди від професійної компетентності людини. Така ситуація знецінює освіту, а результати самореалізації та успішність особистості не пов'язуються зі здібностями та докладеними зусиллями. Депрофесіоналізація тягне за собою невизначеність статусно-престижних критеріїв взаємодії людей, а також соціальну нетерпимість у ставленні до успіхів інших людей. Досягнення та кар'єрне зростання схильні пов'язувати не зі здібностями людини, а з впливовістю її зв'язків, причетністю до певних кіл тощо [6]. Участь у студентському самоврядуванні дозволяє відчути себе успішним, пов'язати статусно-рольові характеристики з компетентністю.

На рівні соціальних стереотипів також існує уявлення, що самореалізація у професійній та особистісній сферах можлива тільки через боротьбу, через досягнення будь-якою ціною (як наприклад, битва за урожай). Натомість більш прийнятною є коеволуційна стратегія самореалізації, що передбачає цілісність розвитку суб'єкта та його оточення. У контексті проблеми студентського самоврядування коеволуційні процеси можливі, починаючи з мікрорівня (особистості, студентського колективу). При цьому важливу роль відіграє невпорядкованість, свобода волі, що призводить до змін на макрорівні (у суспільстві). Таким чином, в умовах участі у самоврядуванні студенти мають можливість пережити свою причетність до змін цілого на противагу почуттю безпорадності перед обставинами.

Зазначені умови діяльності самоврядування зумовлюють необхідність стимулювання, підтримки, психолого-педагогічного та організаційного супроводу цієї форми активності студентів. Це передбачає кілька напрямків роботи.

Організаційна діяльність спрямована на практичну реалізацію професійно-орієнтованої моделі студентського самоврядування. Тут важлива рол належить просвітницькій роботі, у якій беруть участь як викладачі, адміністрація вузу, так і діючі учасники студентів. Залучення максимально можливої кількості студентів до обговорення таких питань повинно забезпечити формування концепції (проекту, моделі) студентського самоврядування. Така концепція передбачає, що самоврядування розглядається не як окремі формальні моменти участі студентів у житті вузу, а як суттєвий чинник становлення конкурентоспроможного фахівця. У концепції можуть бути сформульовані вимоги до сучасного професіонала, визначені шляхи та засоби їх підготовки, зміст діяльності самоврядування (мета, завдання, структура), обґрунтовані можливості самоврядування у становленні професіонала.

Методична діяльність у процесі психолого-педагогічного супроводу студентського самоврядування передбачає аналіз та узагальнення досвіду роботи самоврядування, його ролі у професійному становленні психолога, залучення студентів до соціально значущої діяльності, сприяння особистісному та професійному саморозвитку. Однією з форм методичної діяльності може бути, наприклад, діяльність Школи студентського активу.

Інформаційна складова супроводу може реалізовуватися через підтримку діяльності електронних ресурсів, які інформуватимуть про діяльність студентського самоврядування, про ті можливості, які воно створює для професійного розвитку студентів.

Самоврядування неможливе без самоаналізу, самокритики, відповідної самокорекції. Аналітична діяльність у процесі підтримки студентського самоврядування передбачає дослідження впливу такої активності на професійне становлення психологів. Результати таких досліджень можуть використовуватися для удосконалення системи студентського самоврядування.

Висновки. Сучасний етап розвитку суспільства зумовлює перегляд класичних основ освіти з її авторитарним стилем взаємин. Особистість, що навчається у таких умовах, матиме труднощі у реалізації свого потенціалу. Натомість переживання та усвідомлення себе як суб'єкта освітнього процесу, можливості впливу на життя та навчання у закладі освіти є умовами розвитку суб'єктного ставлення до власного життя. Саме такий спосіб ставлення до життя забезпечує можливості професійної конкурентоспроможності майбутнього психолога. Однією з форм розвитку суб'єктного ставлення до життя є участь студентів у діяльності самоврядування. Професійно-орієнтоване студентське самоврядування потребує розробки теоретичних та методичних засад його діяльності. Можливі напрямки психолого-педагогічного супроводу студентського самоврядування представлені у цій статті. Наступні дослідження повинні бути спрямовані на конкретизацію моделі супроводу самоврядування та її експериментальну перевірку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абульханова-Славская К.А. Философско-психологическая концепция С.Л.Рубинштейна: к 100-летию со дня рождения / К.А. Альбуханова-Славская, А.В. Брушлинский. – М.: Наука, 1989. – 248с.
2. Адорно Т. Исследование авторитарной личности / Т. Адорно. – М.: Серебряные нити, 2001.
3. Лушин П.В. Толерантность и модели психологической службы в существующей образовательной системе: экпсихологическая перспектива / П.В. Лушин // Практична психологія та соціальна робота - №6 – 2005 – С.1 – 3.
4. Панок В.Г. Концептуальні підходи до формування особистості практикуючого психолога / В.Г. Панок // Практична психологія та соціальна робота - №4 – 1998 – С.5 – 7.
5. Рубинштейн С.Л. Бытие и сознание / С.Л.Рубинштейн. – М.: Издательство АПН СССР, 1957. – 328с.
6. Сандыга О.И. Гуманистическая позиция личности профессионала: синергетический поход / О.И. Сандыга // Философские проблемы гуманитаризации высшего образования: Сб. статей по материалам 2-й международной научно-практической конференции. – Сумы – Бердянск, 25-27 июня 2002. – С.178 -181.

Резюме. Стаття посвящається проблемі студентського самоуправління як фактора професійного розвитку майбутніх психологів.

Ключевые слова: личностная и профессиональная самореализация, студентское самоуправление.

УДК 378.06-057.875(045)

І.П.ЯЩУК

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДІ В УМОВАХ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Резюме. Розглядаються особливості формування соціальної компетентності студентської молоді в сучасних умовах. Дана характеристика складових соціальної компетентності молоді.

Ключові слова: студентська молодь, соціальна компетентність, соціальна роль, критерії соціальної компетентності.

Постановка проблеми. Проблеми формування компетентностей студентської молоді стають предметом обговорення та дослідження як вітчизняних так і зарубіжних науковців, педагогічної громадськості. Значне місце приділяється цим питанням ЮНЕСКО. Зокрема, під час розгляду проблем освіти ХХІ століття у своїй доповіді «Освіта: приховані скарби» Жак Делор визначив провідні, глобальні компетентності, при цьому сформулювавши «чотири стовпи», на яких ґрунтується та розвивається освіта: «навчитися пізнавати, навчитися діяти, навчитися жити разом, навчитися жити». При цьому однією з найважливіших, провідних компетентностей є соціальна, яка відображує рівень взаємодії особистості та суспільства, сприяє визначенню особистісних орієнтирів, здобуттю відповідного соціального статусу, реалізації власних соціальних здібностей. Проблеми формування соціальної компетентності студентської молоді – мета не лише самої студентської молоді, а й навчальної установи, родини, суспільства.

Аналіз публікацій з проблеми. Аналіз успішного оволодіння рольовою компетентністю молоді, проблеми визначення соціальних ролей досліджені П.Горностаєм. Сутності, ознакам компетентності присвячені наукові розвідки та напрацювання І.Кона, І.Маргінюка, Н.Соболевої, П.Смирнова, Ю.Платонова, Н.Білоцерківець, Р.Лінтон, Р.Мертон, Дж.Мід, В.Цветков, Т.Парсонс, В.Шахрай присвятили наукові публікації особливостям взаємодії особистості і суспільства.

Серед дослідників немає усталеного погляду щодо структури, особливостей формування соціальної компетентності. Однак, значна кількість публікацій засвідчує наявність стійкого інтересу дослідників до даної проблеми та актуальності її розгляду.

Цілі статті: з'ясувати значення оволодіння особистістю соціальними ролями як механізмом ефективної її взаємодії з суспільством та визначити критерії якісного виконання соціальних ролей, що свідчить про соціальну компетентність особистості.

В.Басова визначила соціальну компетентність як «інтеріоризованої особистості соціальний досвід, адекватний визначеній соціальній системі, який забезпечує людині можливості для успішної соціалізації» [1,112]. Для того, щоб